

TÜRKİYE DIYANET VAKFI YAYINLARI/327

AHMET HAMDİ AKSEKİ

(Sempozyum)

Yayına Hazırlayanlar

Hüseyin Arslan - Mehmet Erdoğan

ANKARA

2004

Ahmet Hamdi Akseki'nin
"Namaz Surelerinin Türkçe Tercüme ve Tefsiri"
Adlı Eseri

Prof. Dr. Süleyman Ateş

Diyanet İşleri eski başkanı rahmetli Ahmet Hamdi Akseki, namaz sureleri diye meşhur olan surelerin tercüme ve tefsirini yapmıştır. Başlıkta yazdığımız adı taşıyan ve Hilâl Kırtasiye ve Kitapçılık'ın sahibi M. Naci Akseki tarafından, 1949'da Ankara'da, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik T.A.O. tesisinde bastırılmış olan bu eser, küçük boyutta 48 sayfadır.

Akseki, eserinin ön sözünde Kur'an'ın, kendisini huşu ile okuyup dinleyenlerin üzerinde derin etkisine işaret edip, anlamını bilen de bilmeyenin de ruh yapısına ve irfan derecesine göre Kur'an'dan pay alacağını, fakat anlamını bilerek ve tedebbür ile okuyanların alacağı nasip ve feyzin daha büyük ve derin olduğunu vurguladıktan sonra devamla diyor ki:

"İşte bunu düşünerek her Müslüman için namazda okunması gerekli olan Fatiha suresi ile namaz sureleri dediğimiz kısa surelerden onunu, bu ufak kitâba alarak onların mealen tercümelerini ve kısaca tefsirlerini de yaptım... bu münasebetle namaz içinde okunan salavat-ı şerife ile duaları da manalarıyla birlikte buraya koydum. Bu suretle bunların kolayca ezberlenmeleri de sağlanmış oluyor."

Tefsirine Fatiha Suresi'nden başlayan Akseki, ön sözünden anlaşıldığı üzere her surenin önce tercümesini yapmış, sonra özetle tefsirini vermiştir. Meâlde açıklayıcı kelime ve cümleleri paranteze almıştır. Tefsirden sonra surenin tefsirli mealini yazmış ve sureden aldığı mesajı da kaydetmiştir.

Diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de yazarımız, zamanına göre gayet sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Şimdilerde bazı tutucuların şiddetle karşı çıktıkları tanrı kelimesini de kullanmış ve ilâh kelimesini tanrı olarak tercüme etmiştir. Şimdi her sure üzerindeki tercüme ve tefsirlerini gözden geçirelim:

Fatiha Suresi'nin son ayeti üzerinde yaptığı tercüme, ayetin tam anlamını yansıtamamıştır. Zira: "*Bizi doğru yola hidayet eyle. Kendilerine bol bol nimet verdiğin bahtiyarların yoluna ki, onlar ne azıp sapmış, ne de gazabına uğramışlardır.*" diyor. Böylece iki ayeti tek ayet saymış ve azıp sapmayı nimete uğrayanların sıfatı yapmıştır. Oysa ikinci cümle, nimete uğrayanların sıfatı değil, sırat (yol)'ın, sıfat anlamını veren tamlayanıdır. Doğru mana şöyle olmalıdır:

"*Bizi doğru yola ilet: Ni'met verdiğin kimselerin yoluna. Kendilerine gazap edilmiş olanların ve sapmışların yoluna değil.* (Ya Rabbi)!" Tefsir bölümünde Fatiha'nın ayetlerini izah etmekte, özellikle *Allah, Rabb, âlemîn, Rahmân, rahîm, mâlikî yevmî'd-dîn, sırât-ı müstakîm* sözleri üzerinde durmaktadır.

Rahmân kelimesine son derece özlü ve içerikli bir mana vermiştir:

"*Rahmân*, burada Allah'ın ikinci sıfatı olup pek merhametli, sonsuz ve umumî rahmet sahibi demektir.

Başka bir deyişle *Rahmân*; her mevcuda yaratılışının icap ettirdiği gayeye göre birtakım kabiliyetler veren, şahsının ve nev'inin yaşaması için gereken her şeyi hepsine birden -bunların isteyip istemediğine, imanlı veya imansız olduğuna bakmayarak- vermiş olan ezelf, geniş, sonsuz rahmet sahibi demektir.

Binaenaleyh rahman olması bakımından Allah'ın rahmeti o kadar geniş ve umumîdir ki hiçbir mevcut O'nun dışında kalmaz. Âlemde her şeyin ilk olarak varlığı da varlığının bekası da yalnız Allah ile. Her şeye varlık veren ve varlığını devam ettirecek nice nice nimetler bağışlayan O'dur. Bunları verirken canlıyı, cansızı; imanlıyı, imansızı ayırt etmemiştir. Yarattığı her mevcuda yaşaması için gereken şeyleri daha önceden vermiştir. Çünkü Allah, rahman sıfatıyla muttasıftır. Rahman O'nun esmâ-i hüsnâsından (en güzel isimlerinden)'dir."⁽¹⁾

"*Din günü*"nün manasını verirken "fakat günah işleyenlere de isterse adliyle muamele ederek ceza verir, isterse lütfuyla muamele ederek cezalandırmaz" sözleri, din gününün asıl anlamı değil, tefsirdir. "*İyyâke na'budu ve iyyâke nesta'in*" ayetinde yalnız Allah'a ibadet edileceğini ve O'ndan yardım isteneceğini bildirmesinin yanı sıra, özgürlük ruhunun aşılandığını söylemesi de son derece önemli bir tespittir. Merhum şöyle diyor:

"Fatiha'nın bu ayeti, insana tam bir istiklâl ve hürriyet ruhu telkin etmektedir. Demek ki: Hakikî mü'min, yalnız Allah'ına ibadet edecek, yalnız

(1) *Namaz Surelerinin Türkçe Tercüme ve Tefsiri*, s. 6-7.

ondan yardım isteyecek, başka hiçbir kimsenin kulu, kölesi olmayacaktır. İnsanın kendisi gibi insanlara kulluk etmesi, kendi gibi bir insanı putlaştırması, onlardan merhamet dilenmesi insanlık asaletine yakışmayan bir zillettir. Fatiha'nın bu ayeti bunu en beliğ, en veciz bir ifade ile telkin etmektedir.”(2)

İslâm mutasavvıflarına göre Allah'a kulluk, başkalarından hür olmayı gerektirir. Allah'a kul olan, masivadan özgürdür. Tevhit, tam anlamıyla insanı bağımsızlığa ve özgürlüğe götürür.

“İhdinâ's-sırâta'l-mustakîm” de doğru yolun Kur'an, İslâm ve peygamberin getirdiği yol olduğu söylenmiştir” diyor(3).

Anlaşıldığı üzere merhum, “Ğayri'l-mağdûbi aleyhim velâ'd-dâllîn” âyeti üzerinde, klâsik tefsirlerde yinelenen zayıf rivayeti kaydetmekten kaçınmış ve ayetin ruhuna uygun manayı aktarmakla yetinmiştir.

Şu sözlerindeki isabet de tartışılmaz:

“Görülüyor ki bu ayetler bizi, hayat yoluna irşat ediyor. Allah'ın nimetlerine nasıl erişebileceğimizi anlatıyor. İlim, sanat, irfan medeniyet ve servet bunlardan hepsi, bu dünyada insanların can atıkları nimetlerdendir ve işte bütün bunlar, Allah'ın gösterdiği doğru yoldan hiç sapmadan yürümekle elde edilebilecektir; bu ayetlerden anlaşılan hakikat budur.”(4)

Fatiha'nın kelimelerini izah ettikten sonra tefsirli mealini vermektedir:

“Öğmek, öğülmek, en yüksek saygı ve tazim, yalnız Allah'ın hakkıdır; O'na mahsustur. O Allah ki görünen ve görünmeyen, bilinen ve bilinmeyen, canlı ve cansız bütün varlık âlemini yoktan var ederek terbiye eden, yavaş yavaş yükselten, besleyip büyüten ve böylece her şeyi kemaline eriştiren mutlak kudret sahibidir.”

“O Allah ki rahmandır; çok merhametlidir. Yaratıklarının hepsine şahsını ve nev'ini muhafaza edecek her türlü kabiliyetleri, varlığını devam ettirebilmek için muhtaç olduğu her şeyi evvelâ hepsine müsavi olarak vermiştir. Bunları verirken akıllıyı akılsızdan, imanlıyı imansızdan, çalışanı çalışmayan-dan ayırt etmemiştir. Her mevcut, istemeden ve kendi çalışması olmadan hayat nimetine ve o nimeti devam ettirecek diğer vasıtalarla başvurmuştur.

“O Allah ki rahimdir; akıl ve irade ile başkalarından üstün kıldığı insanlara, sonraki ve hele ahiret nimetlerini herkesin çalışmasına, kazancına, iman ve ameline bağlamıştır.”

“O Allah ki dünyada hayır yolunu tutanları ahirette hayır ile mükâfatlan-

(2) Age., s. 8.

(3) Age., s. 9.

(4) Age., s. 9.

dırmak, buyruklarına aykırı olarak şer yolunu tutanları da cezalandırmak kudretine sahiptir. Ahirette herkesi dünyadaki ameline göre cezalandırmaktan âciz değildir. Kendisine karşı gelmiş olanların günahlarını affettirmek de elindedir. İşte Allah böyle bir Allah'tır."

"Ey bu sıfatlarla muttasıf olan Allahım. Sen birsin, yalnız Sana ibadet ve kulluk ederiz ve işlerimizde ancak Senden yardım isteriz. Bizi doğru yola, nimetine eren, azıp sapmamış ve böylelikle Senin gazabını üzerine çekmemiş olan o bahtiyar ve mesut insanların yoluna hidayet et, o yola ilet ve yürüt (Ercamızı kabul eyle Allahım)"(5).

Fil Sûresi'nin mealini verdikten sonra tefsirine başlamış ve kısaca fil olayını anlatmıştır. Bu olaydan kırk yıl sonra Hz. Muhammed'in doğmuş olduğunu belirttikten sonra bu surenin de tefsirli mealini şöyle yazmıştır:

"Ya Muhammed! Görmedin mi? Gözünle görmüş gibi gerçekten bilmiyor musun? Kabe'yi yıkmak için filleri ile Mekke'ye yürüyen orduyu senin Rabbin nasıl bir anda ve hatıra gelmeyen bir şekilde mahvetti? Onların tedbirlerini, kötü düşüncelerini, fendlerini, düzenlerini, kurdukları tuzakları nasıl alt üst edivermiş ise kudret ve kuvvetlerine güvenen koca bir orduyu kimsenin düşünemeyeceği bir şekilde nasıl yok etmiş ise sevgili peygamberim, bugün sana tuzak kurmayı, seni yok etmeyi düşünen, tevhit dinini, Müslümanlığı ortadan kaldırmak için birçok tedbirlere, şeytanî fikirlere başvuran kimselerin plânlarını, tedbirlerini de öylece ters çevirmeğe kadirdir. Senin Rabbin, ahiret azabından başka dünyada dahi kurumları bozup dağıtmaya kadirdir. Buna inanmayanlar, Kabe'yi yıkmak isteyen ordunun başına geleni düşünsünler de ondan ibret alsınlar ve azgınlıklarından vazgeçsinler! Allah'ın sana olan inayeti, Kabe'ye inayetinden daha ziyadedir. Bunu anlamak istemiyenlerin başına gelecek felâket, filli ordunun başına gelenden daha hafif olmayacaktır."(6)

Merhumun bu son sözlerini, aslında ayetlerin içeriğinde bulmak mümkün değildir. Bu abartılı sözleri, ayetin geniş mealı olarak göstermenin isabetli olduğunu söyleyemeyiz. Buna meal değil de tefsir demiş olsaydı, o zaman uygun görülebilirdi.

Kureyş Sûresi'nde yazar, *ilâf* kelimesine, Kureyş'in birbiriyle anlaşması ve yaz, kış seferlerinde anlaşması şeklinde, biraz klâsik tefsirden ayrılan bir anlam vermiştir. Fakat tefsir kesimindeki izahından, verdiği bu mananın da doğru yönü olduğu anlaşılmaktadır: "Kureyş, yaz ve kış seyahatlerinde de Kabe'nin yüzü hürmetine kimseden bir zarar görmezler, herkesle anlaşmalar, anlaşmalar yaparak serbest serbest seyahat ederler ve böylece hem maddî,

(5) Age., s. 9-10.

(6) Age., s. 13.

hem de manevî nüfuzlarını koruyarak emniyet içinde yaşarlardı. Yakınlarındaki memleketlerde halk, türlü vahşet ve şekavet içinde vurulup, çarpılıp dururken Kureyş kabilesi Mekke ve etrafında emniyet içinde yaşadıkları gibi, Taif ve Habeş gibi memleketlere yaptıkları ticaret seferlerinde de saygı görüyorlar, emniyetle gidip geliyorlar. Mekke'nin ve Kureyş kabilesinin kazandığı bu yüksek nüfuz, bu emniyet ve itibar şüphe yok ki orada bulunan ve Allah tarafından büyük bir şeref kazanmış olan Kabe'nin yüzü suyu hürmetine idi. Bütün bunları Kabe'ye ve bunun sahibi olan Allah'a borçlu idiler.”(7)

Fil Suresi'nden anladığı mesajı da şöyle kaydetmiştir: “Gördüğü nimetlere, iyiliklere karşı nankörlük etmek, insanlığa yakışmayan en bayağı bir şeydir. Kadri, kıymeti bilinmeyen nimet de günün birinde elden çıkar. Sonra, her nimetin başı Allahu Tealâ olduğu için her insanın birinci vazifesi, Allah'ı tanımak ve yalnız O'na ibadet etmektir.”(8)

Mâ'ûn Suresi'nde ahiret ödül ve cezasının varlığı, ibadetin huzur ile yapılması gereği üzerinde durduktan sonra sureden çıkardığı mesajı da şöyle belirtmiştir:

“Dinin ruhu, Allah'ın buyruklarına üstün bir saygı ile bağlanmaktır. Namaz da dinin direğidir. Namaz kılmak, Allah'ın huzurunda durmaktır. Böyle yüksek bir huzurda olduğunu düşünmeyerek, namazın önemini takdir etmeyecek baştan savma yapmak, yahut Allah için ve temiz bir niyetle kılmayıp dünyevî bir fayda düşüncesiyle ve başkaları görsün diye kılmak; malının zekâtını vermemek ve hatta kimseye bir yardımda bulunmamak ve nekeslik etmek Allah yanında büyük bir cezaya sebeptir.

Bunların bu halleri, dinsiz ve imansız olanların, yetimi itip kakıştırmasından, fakirlere, düşkünlere yardım etmemesinden daha ziyade kötüdür ve yazık bu gibilere!”(9)

Kevser Suresi'nde de *kevser* kelimesi üzerindeki manaları şöyle sıralıyor:

Kevser, bitmek tükenmek bilmeyen saadet ve hayır kaynağıdır.

Kevser, geçtiği her yere, kupkuru bir çöl dahi olsa, taze bir hayat sağlayan, oranın kısırlığını, yoksulluğunu feyiz ve berekete çeviren cennet ırmağıdır.

Kevser bütün dünyaya feyiz ve bereket getirecek, dünyayı baştan başa yenileyecek bir ilim, hikmet, fazilet deryasıdır.

Kevser, bütün beşeriyet için bir saadet ve selâmet kaynağı olan peygam-

(7) Age., s. 14-15.

(8) Age., s. 15-16.

(9) Age., s. 18.

berlik rütbesidir.

Aslında ayette, vahiy ile Peygamber (s.a.v.)'e verilen büyük lütuflara, nimetlere, peygamberlik rütbesine işaret edilmektedir. Çünkü Hz. Muhammed'i kıskananların, "Soyu kesiktir" sözlerine cevap olarak gelen âyette, ona çok büyük rütbe ve nimet verildiği, onun, sanıldığı gibi ölümüyle soyunun kesilmeyeceği, rütbe ve şerefının süreceği anlatılmaktadır. Çünkü bir ülkünün bağlılıları, o ülkünün sahibinin manevî evlatları sayılırlar. Bu açıdan düşünülürse kıyamete kadar gelecek Müslümanlar, Hz. Muhammed'in manevî evladındır. Onun soyu kesilmek şöyle dursun, her geçen gün daha da artmaktadır.

Daha sonra merhum, Kevser Suresi'nin tefsirli mealini yazmaktadır:

"Habibim! Ben sana öyle bir rütbe, öyle bir din verdim ki o, çölün ortasından fışkıran ve rast geldiği herşeye yeni, taze, ebedî hayat veren suyu bol bir ırmak gibidir. Bu manevî ve İlâhî kaynaktan fışkıran feyiz ve bereket, hayır ve fazilet hiç kesilmeden akacak ve sınırlarını genişleterek beşeriyetin vicdanını çöl kısırlığından kurtaracak, onu yepyeni bir hayata kavuşturacak ve kıyamete kadar hiçbir engel onun akışını durduramayacaktır. Böylece senin adın, sanın da her zaman ve her yerde söylenecek, kalplerde yaşayacak, dinin dünyaya yayılacaktır. Dünyada olduğu gibi ahirette de Kevser nimeti, Kevser ırmağı sana verilecektir. Onun sahibi sen olacaksın ve ondan kana kana içenler mesut ve bahtiyar olacaklardır.

Şunu kesin olarak bil ki: Güdük kalacak, sonu gelmeyecek, adı sanı unutulacak olan, sen ve senin dinin değil, asıl sana ve senin dinine düşman olanların kendileridir. Onların soyu soku kalmayacaktır. Öyle ise bu büyük nimeti sana veren Rabbin için, evet yalnız O'nun için namaz kıl, ihlâs ve tam bir bağlılık ile ibadet et, kurban da kes, kulluğunu göster."⁽¹⁰⁾

Kâfirûn Suresi'ne verdiği mana, klâsik tefsire uygun ise de bizce Kur'an'ın bütünlüğüne uygun değildir. Zira "Ey kâfirler, tapmam o taptıklarınıza. Siz de tapanlardan değilsiniz benim Ma'budum (Allah)'a" ifadesinden, Arapların Allah'ı tanımadıkları ve O'na hiç ibadet etmedikleri anlaşılır. Oysa gerçek öyle değildir. Onlar, Allah'ın varlığını biliyorlar, fakat Allah ile kendileri arasında aracı olduklarına inandıkları bazı tanrılara da tapıyorlar, böylece Allah'ın hakkı olan ibadete onları ortak ediyorlardı. İşte şirkin anlamı budur. "Andolsun, onlara: 'Gökleri ve yeri kim yarattı, güneşi ve ayı kim (sizin yararınıza) boyun eğdirdi?' desen; 'Allah' derler. O halde nasıl Allah'ın (birliğinden) döndürülüyorsunuz?... Onlara: 'Kim gökten suyu indirip de ölmüş olan toprağı onunla diriltti?' diye sorsan; 'Allah' derler. De ki: 'Hamd (övgü), Allah'a lâyıktır.' Doğrusu çokları düşünmezler"⁽¹¹⁾ âyetleri, Araplar'ın, Al-

(10) Age., s. 20.

(11) Ankebut Suresi: 61, 63.

lah'ın varlığına inandıklarını gösterir. Öyle ise bu surenin asıl doğru anlamı şöyle olmalıdır:

“De ki: Ey nankörler, ben sizin yaptığınız ibadeti yapmam; siz de benim yaptığım ibadeti yapmazsınız. Ben asla sizin yapmakta olduğunuz ibadeti yapıcı değilim. Siz de benim yapmakta olduğum ibadeti yapıcı değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır.”

Zaten merhumun, 23. sayfasındaki izahı da görüşümüzü doğrular: “Biz, dedelerimizden kalan putlarımızı bırakmayız. Biz onlara tapmak suretiyle asıl Allah’a, yeri göğü yaratana yaklaşabileceğiz...” Onlar böyle dediklerine göre artık onları Allah’ı tanımaz ve O’na tapmaz mülhit insanlar olarak göstermek doğru olamaz.

Kâfirûn Suresi'nin iniş sebebi olarak anlattığı rivayet de gerçekte yakıştırmadan ibaret, bir hikâyedir. Güya Kureys,

- Seninle bir uzlaşma yapalım. Sen bizim putlarımıza tap, biz de ara sıra senin Allah’ına tapalım. Böylece hayır ve selâmet hangisinde ise ona hepimiz kavuşmuş oluruz” demişler(!).

Allah’ı tanıyan, O’nun için hacceden, çeşitli ibadetler yapan Kureys’in, “Sen bizim putlarımıza tap, biz de ara sıra senin Allah’ına tapalım.” demiş olması makul değildir.

Ancak merhum yazarımız, bir araştırmacıdan ziyade klâsik bilgileri derleyip özetleyerek sade bir dille okuyucuya sunmayı hedeflediğinden, kitaplarda aktarılan bu tür yakıştırmaları da aktarması doğal görülmelidir.

Kâfirûn Suresi'ne yaptığı tefsirli mealde de şunları söylemektedir: “Ey Allah’a inanmayan (yanlış!) ve O’na ortaklar yapan ve putlara tapan kâfirler! Ben Allah’ın peygamberiyim, sizi Hak yoluna çağırmaya memurum. Bu benim kendi davam değildir. Size ancak Allah’ın emirlerini söylüyorum, Allah’tan nasıl almış isem öylece size tebliğ ediyorum, bildiriyorum. Sizin teklifiniz, cahilce, ahmakça, kâfirce bir tekliftir. Çünkü ben sizin tanrı diye tapıp durduğunuz ve benim de bazı kere tapmamı istediğiniz o putlara ne geçmişte, ne de bundan sonra bir an bile tapmadım, tapmıyacağım ve tapmam. Ben yalnız ve yalnız Rabbu’l-âlemîn olan tek Allah’a ibadet ederim. Esasen siz de benim ibadet ettiğim hak mabuda, Allah Tealâ’ya ibadet edicilerden değilsiniz. Bugüne kadar O’na ibadet etmediğiniz gibi, şimdi de O’na tapmıyorsunuz ve bu halinizle O’na tapıcı ve tapacak da değilsiniz. Çünkü O’nun birliğine ve ibadetin yalnız O’na yapılacağına, O’ndan başkasına tapmanın şirk olduğuna iman etmediniz ve etmiyorsunuz. (Bazan putlarımıza, bazan da Allah’a tapalım) demek, Allah’ın bir olduğuna inanmamaktır. Binaenaleyh sizin taptığınız, benim ibadet ettiğim Allah olmadığı gibi, ibadetiniz de benim ibadetim

değildir. Ben yeri göğü yaratan bir Allah'a ve O'nun emrettiği gibi ibadet ediyorum; siz ise kendi elinizle yaptıklarınıza tapıyorsunuz. Madem ki öyledir ve madem ki sizde hakkı duymak istidadı yoktur; artık sizin olsun, dininiz ve tapıklarınız; hak İslâm dini de benim dinimdir.”⁽¹²⁾

Bu tefsirde altı çizilen cümleler, ayetlerin ruhuna ve gerçeklere uygun değil, müfessirlerin kendi düşüncesi ve yakıştırmasıdır.

Sureden “Allah’a kulluğun şartı, tam bir iman ve ihlâstır. Herşeyden önce O'nun bir olduğuna, sonsuz ve küllî kudretine, her tasarruf(un) O'nun elinde olduğuna, eşi ve benzeri olmadığına inanmak lâzımdır” şeklinde sonuç çıkarması isabetlidir, fakat Surenin sonunda ‘Sizin dininiz size, benimki de bana’ müşriklerle bir mütareke yapmak değil, onlara tam bir meydan okumaktır” şeklindeki görüşü, ayetin ruhuna ve Kur'an'ın bu anlamdaki diğer ayetlerine uygun değildir. Gerçekte bu ayet bir tehdit değil, inanç özgürlüğünün, din ve vicdan serbestisinin ifadesidir. Bundan çok sonra inmiş olan “Dinde zorlama yoktur” ayeti de bu vicdanî kanaat özgürlüğünü vurgulamaktadır.

Nasr Suresi'nin iniş sebebi olarak yaptığı yorum da isabetli görünmektedir. Çünkü merhum yazarımız, Peygamberin ve ashabının, vadedilen yardımın gecikmesine üzüldükleri sırada onlara umut vermek amacıyla bu surenin indiğini söylemiştir⁽¹³⁾. Sure, Mekke döneminde inmiş olsa, belki bu yorum doğru olabilir. Fakat kendisinin de dipnotta belirttiği üzere sure, Medine döneminin sonlarında inmiştir, hatta bu, son sure kabul edilmiştir. Nitekim yine kendisinin de işaret ettiği üzere bu surenin inişini, artık dinin tamamlan-
dığından ötürü Peygamberin vefatına işaret sayıp üzülenler olmuştur.

“Bu sure, Peygamberimiz (s.a.v.)'in nihayet böyle mansur ve muzaffer olarak kendisine fuhat kapıları açıldığı ve halkın alay alay, akın akın Allah dinine girmeğe başladıklarını gördüğü ve bu suretle din tekâmül edip de dünya kendisine teveccüh eylediği zaman bu muvaffakiyetlerden, bu büyük zaferden dolayı Allah'a dönmeyi istemesine de işaret ediyordu. Onun için Mekke'nin fethinden sonra insanların bölük bölük İslâm dinine girdiğini ve Haccetu'l-Vedâ'da da yüz binden ziyade Müslümanın Arafat dağında toplandığını gördükten sonra Cenab-ı Peygamber, Mevlâsına kavuşmasının yaklaştığını söylemişti. Çünkü bu sure onu haber veriyordu”⁽¹⁴⁾ diyor ki bu sözleri, iniş sebebi olarak anlattığına ters düşüyor.

Tebbet Suresi'nde, Peygamberin çağrısını engellemeğe çalışan Ebû Leheb'in karısının ve benzerlerinin uğraşlarının boşa çıktığını belirttiikten sonra

(12) Age., s. 24.

(13) Age., s. 26-27.

(14) Age., s. 28.

sureden şu güzel ve isabetli mesajı çıkarıyor: “İslâm'a, hak ve hakikate düşman olan ve bunu söndürebilmek için kundakçılık yapan kimseler, başka değil, kendileri için kötü bir akıbet hazırlarlar ve kendi elleriyle kendi çukurlarını kazarlar ve kendilerini saracak ve yakacak olan cehennem ateşinin yakıtlarını hazırlamış olurlar. Hiçbir kuvvet onu söndüremez ve önüne geçemez.

İşte görüntüde Ebû Leheb denilen şahıs ile onun karısından bahseder sanılan bu sure, bize böyle yüksek bir ders vermektedir”

Tevhidi en güzel biçimde özetleyen İhlâs Suresi'ne verdiği tefsirli mana şöyledir: “Habibim, sen onlara de ki: Beni size elçi gönderen ve kendisine iman vacip olan Allah, her bakımdan birdir, birliği mutlak (kesin)tır. O'ndan başka tapılacak yoktur, herşeyi yaratan, düzene koyan O'dur. Varlık âlemindekilerin hepsi ondandır, O'na muhtaçtır ve O'nunla durmaktadır. O ise bunlardan hiçbirine muhtaç değildir. Bütün varlıkların sıkıntı gördüğü, darda kaldığı zaman başvurduğu, aman diye çağırdığı, çağıracağı yalnız O'dur. İlk ve son O'dur. Ne evveli var, ne de sonu. İhtiyaçların temin edilmesi için yalnız O'na müracaat olunur ve yalnız O'ndan istenir. Çünkü herşeye kadir olan yalnız O'dur. O, doğurmadı ve doğurulmadı; böyle şeylerden tamamıyla uzaktır. Oğulları ve kızları var demek, şirkdir. Hiçbir yönden ne zatında, ne sıfatlarında, ne işinde hiçbir suretle benzeri, eşi, ortağı, dengi, rakibi yoktur.”(15)

Felak Suresi'nde Allah'ın yarattığı herşeyin, aslında hayırlı olduğu; şerhin ise onun kendi yaratılışında değil, başkalarına zararından ileri geldiği görüşünü belirtir: “Allah'ın yarattığı şeylerin hiçbirisi bizzatıhi kötü ve şer değildir. Hepsi Allah'ın yarattığı bir şey olduğundan dolayı hayırlıdır, iyidir. Çünkü varlıktan, İlâhî hikmete göre, mukadder olan yerini ve nasibini almıştır.

Bununla beraber herhangi bir şey, kendi hilkatı bakımından hayır olduğu halde bize olan zararı bakımından bizim için şer olabilir. Zehirli ve yırtıcı hayvanlar da kendi zatlari bakımından şer ve kötü değildirler. Bunlardaki şer ve zarar nispî (görelî)dir. Binaenaleyh bize zararı dokunacak, bize kötülük getirecek şeylerden bizi koruması için daima Allah'a sığınmak ve O'na yalvarmak ve korunmasını bilmek lâzımdır. O cihet, bize düşen vazifedir (bizim görevimizdir).”(16)

Bu surede, gecenin zifiri karanlık zamanı ile insanlığın manevî karanlığı arasında güzel bir ilgi kurmuştur:

“Gece, gündüze baka (bakınca?) bir vahşettir, korkunçtur. İnsana korku verir. Fakat gecenin bir de tam karanlık çıktığı ‘kapkara zindan gibi, göz gözü görmez’ dediğimiz çok korkunç zamanı vardır. Gece bu hali aldığı vakit,

(15) Age., s. 33-34.

(16) Age., s. 36-37.

insana şer ve kötülük daha kolay gelebilir...

İnsanların hak ve hakikat ışıklarından mahrum bir duruma düşmeleri de böyle bir karanlık içinde kalmaya benzer. Bu da her türlü kötülüklere sebeptir. Böyle bir duruma düşmekten de Allah'a sığınmak lâzımdır. Böyle zamanlarda gelebilecek olan şerleri, kötülükleri, dünya ve ahiretle ilgili zararları ancak Allah görür ve önleyebilir.”(17)

Nas Suresi'nin tefsirli meali olarak da şunları yazıyor: “Habibim, de ki: İster göze görünmeyen varlıklardan, ister insanlardan olup da aldatmak, hak yolundan geriletip fenalığa sürüklemek için insana gizli gizli vesvese veren; insanın içinde fiskos eden, hep fenaya çağıran, geriletici ve kötülük kaynağının şerrinden, insanları yaratıp terbiye eden; halden hale geçirip kemale erdiren; onların hepsi üzerinde mutlak hakim olan, sonsuz kudret sahibi, hak tanrı, Allah Tealâ'ya sığınırım. Senin iraden dışında hiçbir şey yoktur ve olamaz. Beni bunların şerrinden, bunların dediklerine uymaktan, çağırdıkları kötü yollara gitmekten koru!”(18)

Daha sonra bu iki sureden şu mesajı çıkarmaktadır: “Bundan önceki surede korunulması lâzım gelen ve şerlerinden Allah'a sığınılması emrolunan dört şey, görünür şeylerdendi. Bu surede korunulması emrolunan şey göze görünmeyen ve insanın içine atılan bir vesvesedir...

“Dışarıdan gelecek olan bir şer, bir fenalık ne kadar büyük zarar doğursa, insana ne kadar acı, elem ve ızdırıp verse yine sebebiyet vermedikçe, onun ruhunu kirletemez...

Fakat kötü arkadaşlar, şeytanlar ve nefsanî arzular yüzünden uğrayacağımız zararlar böyle değildir. Gerek insan şeytanı, gerek göze görünmeyen şeytanlar ve nefsanî meyiller yavaş yavaş, sinsi sinsi kalbe soktukları kötü hatıralarla, vesvese ve fiskoslarıyla insanın ruhunu kirletir, insanı hak yolundan alıkor, aklını ve fikrini çelerek iman ve itikadını bozar, sırf hayvanî ve geçici zevklerle oylar. Bunlar fertlerin gönüllerinde, insan cemiyetlerinin aralarında, yahut Allah'ı unutanların göğüslerinde, sezilir sezilmez, fiskos eder gibi, yavaşçadan gıcıklayarak kötü telkinler yapar, fena fena temayüller uyandırır ve böylece akıl ve fikrini çeler, türlü türlü fenalıklarla düşünür. Allah yoluna gitmekten, insanlık gayesine ermekten alıkor, nihayet din ve imandan çıkarır, ebedî helâke sürüklerler. Gerek görünerek ve gerek hiç görünmeden insanların kalbine vesveseler atan, kötülükler telkin eden bu şeylerin şerrinden Allah'a sığınmak ve içimize böyle kötü bir hatıra (düşünce) ne taraftan gelirse gelsin ona uymamak, o sesin çağırdığı tarafa gitmemek ve o aldatıcı fiskosla-

(17) Age., s. 37.

(18) Age., s. 40-41.

ra uymaktan kendisini koruması için daima Allah'a yalvarmak gerektir. İşte bu surenin bize telkin ettiği gerçek budur.”(19)

Bu kısa surelerin manasını ve özet tefsirini verdikten sonra Merhum Akseki, namaza başlarken okunan Subhâneke'nin, oturuşlarda okunan tehiyyat, salâvâtın, Kunût dualarının ve namazın ardından yapılan tesbihlerden önce okunması mutad olan Âyete'l-Kürsî'nin anlamını yazmıştır (s. 43-48). Subhâneke'de kendi verdiği manayı yazdıktan sonra Prof. Kâmil Miras'ın manzum çevirisini aktarmıştır. Teberrüken biz de bu ünlü üstadın adı geçen çevirisini aktarmakla sözlerimizi noktalamak istiyoruz:

*Eksik sıfatlardan ârî Allah'ım,
Seni tesbîh eder överim dâim.
Adın mübârektir senin, o koca;
Varlığın herşeyden üstündür yüca.
Senden başka tanrı yoktur tapacak,
Ben sana ibâdet ederim ancak.*